

HRVATSKA PARKOVNA BAŠTINA - ZAŠTITA I OBNOVA

AUTOR: MLADEN OBAD ŠĆITAROCI

NAKLADNIK: ŠKOLSKA KNJIGA d.d., Zagreb, 1992.

GRAFIČKA PRIPREMA I TISAK: Grafički zavod Hrvatske, Zagreb

PODATCI O KNJIZI: veličina 20x28 cm, 216 stranica, 299 bilješki, 441 bibliografska jedinica, 166 ilustracija (u boji i crno-bijele), naklada 3000 primjeraka, knjiga je prihvaćena kao sveučilišni udžbenik

SADRŽAJ

1. PREGOVOR
2. UVOD
3. TEORIJA OBNOVE I ZAŠTITE PARKOVNE ARHITEKTURE
 - 3.1. Povijesno zelenilo
 - 3.2. Povijesni vrtovi i perivoji
 - 3.3. Parkovna arhitektura kao kulturna baština i društveni prostor
 - 3.4. Parkovna arhitektura u sklopu zaštite graditeljskog nasljeđa
 - 3.5. Međunarodni znanstveni skupovi o zaštiti i obnovi parkovne arhitekture
 - 3.6. Povelje o zaštiti i obnovi parkovne arhitekture
4. ISKUSTVA U OBNOVI I ZAŠTITI PARKOVNE ARHITEKTURE
 - 4.1. Obnova i zaštita parkovne arhitekture u svijetu
 - 4.2. Obnova i zaštita parkovne arhitekture u Hrvatskoj
5. OBNOVA I ZAŠTITA PARKOVNE ARHITEKTURE
 - 5.1. Identifikacija i registracija
 - 5.2. Izvori za istraživanje
 - 5.3. Pajzažne i urbanističke osobitosti
 - 5.4. Parkovna kompozicija i stilske osobitosti
 - 5.5. Arhitektonski elementi
 - 5.6. Biljka kao element oblikovanja
 - 5.7. Prirodni uvjeti
 - 5.8. Ekološke prilike
 - 5.9. Stupanj očuvanosti i degradacije
 - 5.10. Metode obnove
 - 5.11. Namjena i sadržaji
 - 5.12. Grafički prikaz
 - 5.13. Izvedba i održavanje
6. POVIJESNI VRTOVI – ISKUSTVO ZA BUDUĆNOST
7. BILJEŠKE
8. LITERATURA
9. KAZALO LOKALITETA
10. KAZALO IMENA
11. KAZALO POJMOVA
12. SUMMARY
13. ZUSAMENFASSUNG
14. IZVORI SLIKA

SAŽETAK

Zaštita povijesnih perivoja stečevina je 20. stoljeća. Od kraja 19. stoljeća do Drugoga svjetskoga rata bile su tiskane prve knjige o povijesnim perivojima (Italija), donesene su prve povelje (Njemačka, 1931.) i napravljene su prve obnove starih perivoja (Francuska). Nakon Drugoga svjetskoga rata bili su obnovljeni brojni povijesni perivoji širom Europe – ne samo zato što su bili oštećeni ili uništeni već i zbog toga što im je trebalo dati novu namjenu u skladu s novim načinom življenja. Novi prepoznatljiv korak u razvoju zaštite i obnove povijesnih perivoja počinje 1971. godine kada je održan prvi međunarodni simpozij u Fontainebleau (Francuska) i tu godinu možemo smatrati početkom razvoja integralne teorijske misli o zaštiti i obnovi povijesne perivojne arhitekture. Tijekom 1970-ih godina bili su organizirani znanstveni skupovi radi razmjene iskustva i s ciljem donošenja zaključaka koji bi se iskazali kao zajednička povelja. Već krajem 1970-ih godina povijesni perivoji u mnogim europskim zemljama bili su zakonski regulirani pa je započeo sustavan rad na njihovom popisivanju (evidenciji), prepoznavanju i zaštiti.

Na šestom međunarodnom simpoziju o zaštiti i obnovi povijesne perivojne arhitekture, održanome u Firenzi 1981. godine, Međunarodni savjet za povijesne perivoje ICOMOS-IFLA donio je *Povelju ICOMOS-IFLA o povijesnim perivojima*, poznatu još i pod nazivom *Firentinska povelja*. Ne slažući se u cijelosti s tom poveljom talijanski stručnjaci za povijesnu perivojnu arhitekturu iste su godine jednoglasno prihvatili povelju poznatu pod nazivom *Talijanska povelja o povijesnim perivojima*.

Obje povelje slažu se u mnogim točkama: prizivanje principa Venecijanske povelje iz 1964. godine, potreba potankog povijesnog istraživanja prije svakog zahvata obnove, interdisciplinarnost rada na obnovi povijesnih perivoja, opreznost u izboru kompatibilne namjene, zamaisao obnove kao konzervacije i održavanja, uklapanje u ambijent iz kojega izrasta perivoj, senzibilnost odgovornih javnih institucija, potreba školovanja osoblja i dr. Istodobno, dvije se povelje međusobno bitno razlikuju u pogledu shvaćanja *restitucije* (vraćanja u izvorno stanje). Dok Povelja ICOMOS-IFLA vidi restituciju kao mogućnost primjene prilikom obnove povijesnih perivoja Talijanska povelja odbija restituciju kao metodu obnove i uzima u obzir cjelovit povijesni proces razvoja perivoja.

Obnova povijesnih perivoja u Hrvatskoj skromna je u odnosu na europske zemlje. Nedostaju odgovarajuća istraživanja povijesnih perivoja i odgovarajuće školovanje stručnjaka te se provodi više spontano i ad hoc nego utemeljeno na znanstvenim i stručnim spoznajama. Stvarni se broj projekata obnove povijesne perivojne arhitekture od kraja Drugoga svjetskog rata do danas ne može utvrditi. Prema podacima iz literature, arhivskim izvorima i dostupnim privatnim zbirkama od 1940. do 1989. godine napravljeno je pedesetak projekata obnove, ali malo ih je ostvareno. Većina tih projekata nije se odnosila na obnovu već na preoblikovanje.

Metodologija obnove perivojne arhitekture temelji se na teoriji zaštite i obnove graditeljskoga naslijeđa, ali postoje i posebnosti koje proizlaze iz činjenice da perivoje čine živi biljni organizmi koji se puno brže mijenjaju nego djela drugih umjetnosti. Perivoji su živi spomenici. Povijesni perivoji doživljavaju brojne mijene, ponajprije zbog biljaka koje su živi organizmi i stalno mijenjaju sliku perivoja. Posljedica toga jest da su današnji perivoji rijetko slični izvorno zamišljenim perivojima iz kojih su se razvili.

Metodologija zaštite i obnove povijesnih perivoja temelji se na: inventarizaciji i registraciji, znanstvenom istraživanju, utvrđivanju metoda obnove, planiranju i oblikovanju, te izvođenju i održavanju.

Inventarizacija i registracija prvi je korak u procesu zaštite i obnove povijesnih perivoja. Tek nakon evidencije (popisivanje - saznajemo što posjedujemo), inventarizacije (prve spoznaje o nekom perivoju), valorizacije (vrjednovanje i sistematiziranje podataka i obilježja), kategorizacije (utvrđujemo stupanj zaštite) i registracije (pravna odluka o zaštiti) možemo upoznati stvarne vrijednosti pojedinih perivoja i utvrditi najvrjednije primjere ili one koji predstavljaju rijetkost.

Istraživanja povijesnih perivoja temelje se na interdisciplinarnom pristupu. Preklapaju se specijalistička znanja iz područja urbanističkog i pejzažnog planiranja, arhitekture, povijesti arhitekture i umjetnosti, zaštite kulturnog i prirodnog naslijeđa, botanike, šumarstva, agronomije i drugih znanstvenih područja. Rezultati istraživanja postaju polazište za odabir metoda obnove i za projekt obnove. Istraživanja perivoja uključuju analizu postojećeg stanja, povijesnih činjenica i povijesnoga razvoja, ambijenta (okoliša), perivojne kompozicije, stilskih obilježja, arhitektonskih posebnosti, reljefa (oblička terena), geološke i litološke građe, pedoloških obilježja, klime (podneblja), flore, biljnih vrsta i ekoloških prilika.

Utvrđivanje metoda obnove jest kreativan proces. Perivoj je tijekom vremena doživljavao različite nadogradnje i vegetacijske preobrazbe tako da se perivoj doživljava kao palimpsest u kojem različita razdoblja i stilovi ostavljaju svoje tragove. Stoga je teško govoriti o restituciji (vraćanju u prvobitno stanje) prilikom obnove povijesnih perivoja već je primjerenije govoriti o uspostavljanju ravnoteže između boja, linija, oblika i proporcija koje jednako dobro interpretiraju izvoran sklad perivoja kao i aktualnu, umjetnički vrijednu sintezu različitih kasnijih faza oblikovanja. Obnova perivoja rijetko se temelji na jednoj metodi obnove već se istodobno isprepleće nekoliko metoda obnove (konzervacija, revitalizacija, restauracija, rekonstrukcija i replika).

Perivojno projektiranje i oblikovanje također je kreativna faza u procesu obnove povijesnih perivoja. Arhitekt se ne smije nametnuti sa svojom idejom novoga već se očekuje kreativnost u sintezi staroga i novoga. Odabir namjene, viljnih vrsta i materijala od osobite je važnosti za obnovu perivoja. Nova namjena treba zadovoljiti potrebe suvremenog života, ali mora očuvati karakter povijesnoga perivoja, garantirati zaštitu i istaknuti vrjednote prošlosti. Izborom biljnih vrsta ne smije se mijenjati izvorna zamisao, kompozicija i slika perivoja, a zamjena biljnih vrsta treba biti istim vrstama odnosno onima prepoznatljivim za određeni tip perivojne arhitekture. Suvremeni građevni materijali nisu isključeni u obnovi povijesnih perivoja, ali se moraju koristiti kreativno i stručno te na prihvatljiv način. Plan obnove povijesne perivojne arhitekture sadrži različite grafičke prikaze: koncept obnove, plan perivojno-arhitektonske kompozicije (glavni plan), plan izvedbe, detaljni planovi i planovi infrastrukture.

Provedba i održavanje bavi se zahvatima na bilju (njega stabala, kontrola bolesti, obrezivanje, kirurgija stabala i topijarno umijeće), građevnim tehnikama i vrstama materijala te financijskom osnovom za perivojno planiranje, provedbu i održavanje.

Ne možemo očekivati obnovu svih vrijednih primjera povijesnih perivoja u budućnosti. Međutim, možemo predati naslijeđe perivojne arhitekture novim naraštajima barem u stanju kako smo mi naslijedili. Sve je manje povijesnih perivoja, osobito u njihovu izvornom izgledu, te se zbog toga cijene kao rijetkost. Prolaznost i promjene oblika perivojne arhitekture, uz nedovoljnu skrb i zaštitu, ubrzo dovodi do neizbježnog gubitka toga vrijednog izraza ljudskog rada, kreativnosti i kulture. Cilj zaštite i obnove povijesnih perivoja nije samo zaštita sama po sebi već se nastoji stvoriti budući svijet i putove života koji će pokazati više ljubavi i štovanja prema prirodi i ambijentu koji nas okružuje. Povijesni perivoji uvijek su iskazivali iluziju boljeg i sretnijeg svijeta. Ne smijemo zaboraviti na tu iluziju.